

Xatırlayaq ki, Azərbaycan Silahlı Qüvvələri qarşısında duran birinci tapşırıq işğal altında olan ərazilərin azad edilməsidir. İşğal altında olan ərazilər isə əsasən dağlıq ərazilərdir. Dağlıq ərazinin xüsusiyyətləri və onların qoşunların fəaliyyətlərinə təsiri diqqət yetirilməli olan ən vacib məsələlərdən biridir.

Əvvəlki məqalədə dağlıq ərazidə hər qoşun növü və qoşun qisminin fəaliyyətində diqqət yetirilməli olan məsələləri araşdırdıq. Bu məqalədə isə dağlıq ərazidə hücum döyüşünün təşkili və hücum hazırlığının xüsusiyyətləri barədə araşdırma aparacağıq.

Əvvəli ötən sayımızda...

Korpusun yaxın tapşırığı qarşısında duran düşmən ordu korpusunun qruplaşmalarının əsas qüvvələrinin dərinliyinə qədər darmadağın edilməsi, əməliyyat dərinliyinə hücumun sonrakı inkişafı üçün əlverişli şərait yaradacaq dağ massivinin vacib hissələrinin tutulması olmalıdır. Korpus bu tapşırığı ən azı birinci əməliyyat günü yerinə yetirməlidir.

Korpusun sonrakı tapşırığı isə düşmənin ikinci eşelonlarının və əməliyyat ehtiyatlarının darmadağın edilməsi və dağlıq rayonun korpus əməliyyatının məqsədinə çatmasını təmin edən hissələrini ələ keçirməkdən ibarət olmalıdır.

Bütün bunlar o demək deyil ki, istənilən halda ordu korpusuna bu tapşırıqlar verilir. Bu o deməkdir ki, ordu korpusu bu döyüş imkanlarına sahib olmalı və ya gücləndirilməli, planlaşdırılmada isə bunun dəqiq hesabı aparılmalıdır.

Dağlıq rayonda korpusun hücum əməliyyatının dərinliyi adı şəraitdə olduğuna nisbətən daha az olacaq.

Dağlıq Qarabağda düşmən müdafiə zolaqlarının yerləşdiyi ərazilərdə relyefinin xüsusiyyətlərini nəzərə alsaq korpusun hücumda vəzifəsi əməliyyatların birinci sutkası ərzində düşmənin hazırlıqlı müdafiəsinin birinci eşelon alaylarının (briqadalarının) dərinliyinə qədər

də tutulmalıdır. Düşmən bizim qüvvələrimizin dövrələmə və yandan keçmələrinə yol verməməyə, aşırımları və yol qovşaqlarını mühalizə edərək əldə saxlamağa çalışacaq. Düşmənin bu fəaliyyətlərinin qarşısını almaq, desantı ilə mübarizə aparmaq və digər tapşırıqların həlli üçün güclü və mobil, sürətli manevr qabiliyyətli ümumqoşun ehtiyatı yaratmaq lazımdır.

Korpusun əməliyyat düzülüşünün birinci eşelonunda dağ-atacı briqadalarından istifadə etmək məqsəduyğundur. Hücumda cəlb olacaq birliklərdə dağ-atacı birliklərin sayının və hazırlığının yetərincə olmaması, dağlıq ərazinin "sürpriz"ləri hücum əməliyyatlarını məğlubiyətə apara bilər. Odur ki, struktur dəyişiklikləri etmək, döyüş hazırlığının təşkiliyə yenidən baxmaq mütləq vacibdir.

Tank bölmələri isə tank keçə biləcək istiqamətlərdə və daha çox hücumun inkişafı gözlənilən istiqamətlərdə düş-

Dağ şəraitində hücum əməliyyatı necə aparılmalıdır?

mənin dərinlikdə olan vacib rayon və obyektlərinin ələ keçirilməsi məqsədilə təbiiq olunmalıdır.

Qoşunların hərəkəti əsasən yola bağlı olduğuna görə cəbhə boyu manevr etmək olar ki, mümkün olmayacaq. Odur ki, hər istiqamətə əməliyyatın bütün dərinliyi boyu tapşırıqların yerinə yetirilməsini və təyin edilmiş rayonlara çıxmasını təmin etməsi üçün lazımı miqdarda qoşun, döyüş sursatı, yanacaq və digər maddi vəsait ehtiyatları ayrılmalıdır.

Reyd dəstələrinə qoşunların idarəetmə sistemlərinin məhv edilməsi, aerodromların, anbarların və yol qovşaqlarının tutulması tapşırıqları qoyula bilər. Dağlıq Qarabağ ərazisində əməliyyat və strateji ehtiyatların yerləşmə rayonları və ehtimal olunan hərəkət matşrut-

bilin.

Korpusun artilleriya qrupu ilə səsəblə yaradılmalıdır ki, hücumun hər istiqamətində düşməne etibarlı atəş zərbəsi təmin edilsin. Bunun üçün ştatda olan və verilmiş artilleriyanın böyük hissəsi birinci eşelon briqadaları arasında paylanmalıdır. Qərarqahlar tərəfindən hər hücum istiqamətində olan və cəlb edilməsi ehtimal olunan düşmən qüvvələri, ərazinin və şəraitin xüsusiyyətləri dəqiq təhlil edilməli, əməliyyat niyyəti təmin edilməlidir.

HHM qoşunlarının qruplaşması, habelə tank əleyhinə ehtiyatlar, hərəkətli maneə dəstələri hücumun hər istiqamətində fəaliyyət göstərən qoşunların müstəqilliyini təmin etmək baxımından yaradılmalıdır. Bu təminat növlərinin hər istiqamət üzrə, kəmiyyət və keyfiy-

rinin tərkibi, döyüş imkanları, təchizatı, hazırlığı, psixoloji vəziyyəti və idarəetməsi buna imkan verməlidir.

Dağlıq Qarabağ ərazinin şəraitlərinə diqqət yetirək görərik ki, əsas hücum qüvvələri ilə düşməne öndən zərbələr endirərək, yandan keçmə və reyd dəstələri ilə düşmən müdafiəsinin dərinliyinə irəliləmək və əsas qüvvələrlə birləşdirmək böyük effekt verəcək. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, hücum istiqamətlərinin təcrid olunması və yolların məhdud sayda olmaları səbəbindən düşmənin mühasirəyə alınması və məhv edilməsi üçün qüvvələrin birləşməsi bəzən mümkün olmayacaq. Belə hallarda düşmənin darmadağın edilməsi ancaq briqadə və tabor səviyyəsində təbiiq olunmalıdır.

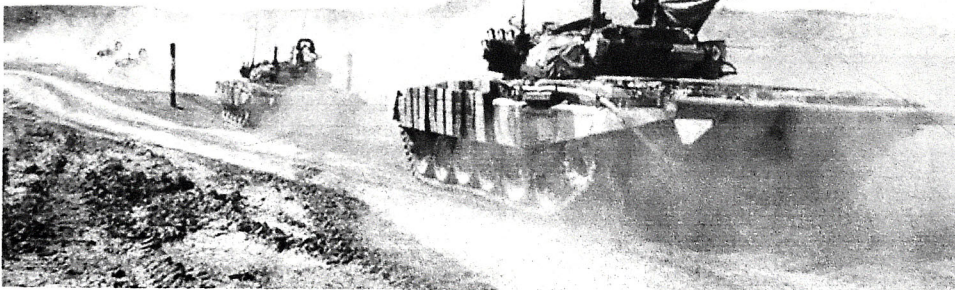
Düşmən qüvvələrinin mühasirəyə alınması və onların hissələrlə məhv edilməsinə hücum qüvvələri ilə əsas istiqamətlərdə hücum etməklə, eyni zamanda düşmən müdafiəsinin dərinliyində yerləşən ərazilərin, dağ keçidlərinin və yol qovşaqlarının ələ keçirilməsi üçün hava desantlarının çıxarılması ilə nail olmaq olar.

Dağlarda ikinci eşelon eyni vaxtda və ya ardıcıl olaraq bir istiqamətə, bəzən isə iki istiqamətə döyüş yeridilə bilər. Əksər hallarda ikinci eşelon, birinci eşelonun döyüş düzülüşünün üzərindən aşmaqla təbiiq olunacaq. Odur ki, qüvvələrin üzərindən aşma fəaliyyətləri döyüş hazırlığının gedində və əməliyyatlara hazırlıq mərhələsində ikinci plana keçirilməməli, qarşılıqlı əlaqə məsələləri dəqiq işlənməlidir.

Taktiki hava desantları ələ təbiiq olunmalıdır ki, aşırımları və dağlıq ərazinin digər mühüm obyektlərini ələ keçirmək, düşmənin taktiki və əməliyyat ehtiyatlarının yaxınlaşmasını ləngitmək, düşmənin aralıq müdafiə hədlərindəki sahələrdə yerləşən vacib əraziləri və hakimi yüksəklikləri ələ keçirmək mümkün olsun.

Düşməne atəşlə zərər vurulması, əsasən briqadalar planlaşdırılacaq. Bu planlaşdırılma zamanı düşmən müdafiəsinin çoxyarıslı olmasını və yüksəkliklərin arxa vamaclarında hədəflərin vurulmasını vacibliyini nəzərə almaq lazımdır.

Qoşunların istiqamətlər üzrə fəaliyyətlərində, həmlənin atəş hazırlığı hər bir istiqamətdə müxtəlif müddətə malik olacaq və müxtəlif vaxtlarda başlaya bilər. Həmlənin artıq ləya dəstəyi, əsasən ayrı-ayrı hədəflər üzrə atəşin və cəmləşdirilmiş atəşlərin birləşməsi və ya atəşin ardıcıl cəmləşdirilməsi ilə həyata keçiriləcək. Çoxyarıslı müdafiə düzülüşündə atəş hazırlığı və həmlənin dəstəklənməsi zamanı düşmən eyni vaxtda bütün yarıslarda susdurulmalıdır. Bu susdurulma yolları bitişik dayaq məntəqələrində, həmçinin aşırımlarda və yüksəkliklərin qılınclarında daha çox diqqət mərkəzində olmalıdır.

yarılması, orta hesabla 10-15 km dərinlikdə aşırımları və dağlıq ərazinin digər vacib obyektlərinin tutulmasından ibarət ola bilər. Hücum zolağının eni 10-20 km, əməliyyatın davamı 3-5 sutka, orta hücum tempi sutkada 4-5 km ola bilər. Bunlar orta rəqəmlərdir, daha dəqiq göstəricilər qərarqah tərəfindən əməliyyatın təşkili zamanı real hesablar əsasında müəyyən olunacaq.

Korpusun dağlarda əməliyyat düzülüşü ələ qurulmalıdır ki, hər bir hücum istiqaməti üzrə müstəqil hücum qruplaşması yaradılsın. Hər bir qruplaşma bir-birindən asılı olmayaraq, sərbəst döyüş aparmaq üçün uyğun tərkibdə, yetərlı döyüş imkanlarına sahib olmalı, təchiz və təmin edilməlidir.

Qoşunların əsas hücum qruplaşması ələ istiqamətə olmalıdır ki, fəaliyyətlər üçün ən asan və ən əlverişli olsun, düşmənin əsas qüvvələrini qısa müddətdə darmadağın etməyə imkan versin. Korpus öz tərkibinə, döyüş imkanlarına və ərazinin xüsusiyyətlərinə görə iki, bəzən isə üç istiqamətə hücum edə bilər. Hücum zamanı reyd dəstəsinin, yandan keçmə dəstələrinin əsas qüvvələrlə razılaşdırılmış fəaliyyəti nəzə-

ləri düzgün qiymətləndirilməli, əsasən bu marşrutların bağlanması nəzərə alınmalıdır.

Texnologiyanın inkişafını və yeni imkanlarını öyrənmək, döyüş tapşırıqlarının yerinə yetirilməsində təbiiq etmək yeni araşdırma mövzularından biri olmalıdır. Məsələn, kəşfiyyat və döyüş PUA-ları, dronlar reyd dəstələrinin tapşırıqlarını çox uğurlu yerinə yetirə bilər. Bu yeniliklər, ideya sferasından çıxmalı, öyrənilməli, tədris edilməli, təlimlərdə sınaqdan keçirilməli və əməliyyatlarda təbiiq edilməlidir.

Yandan keçmə dəstələri müdafiə olunan düşməne cinah və ərxaдан zərbə endirməklə, hücumda keçən qoşunlara dağ aşırımlarını, keçidləri və yol qovşaqlarını ələ keçirməkdə köməklik göstərməlidir.

Korpusun yandan keçmə dəstəsinə gücləndirilmiş motoatıcı tabora qədər qüvvə təyin etmək lazımdır, başqa sözlə desək bu, qarışıq tabor taktiki qrupu olmalıdır. Bu qüvvə sayca əltsə da, zərbə və atəş gücü yüksək olmalıdır ki, özüəndə daha böyük düşmən qüvvəsinə qarşı döyüş tapşırığı yerinə yetir-

yet baxımından, ayrılmış tərkibi yerinə yetirəcəkləri tapşırıqları təmin etməlidir.

Korpusun və briqadaların əsas zərbə istiqamətləri müdafiə olunan düşmənin əsas qüvvələrinin cinahına və ərxa tərəfinə çıxmalıdır.

Eyni zamanda hücumun birbaşa istiqaməti olmayan ərazilərdə əsas zərbə istiqamətinin dəyişməsi variantlarını nəzərdə tutmaq lazımdır. Hücum niyyəti düşmən tərəfindən vaxtından əvvəl aşkar olunarsa və buna qarşı müdafiənin dayanıqlığının artırılması üzrə tədbirlər görülsə, qüvvələrlə qısa zamanda maneəv edərək hücumun əsas istiqamətinə dəyişmək əməliyyatın taleyini həll edə bilər.

Dağlıq Qarabağ ərazidə hücum əməliyyatlarının aparılması üsulları ə seçilməlidir ki, bizim qoşunların hücumunun mümkün maksimal təmini, hücum səylərinin düşmən müdafiəsinin dərinliyinə keçirilməsini, düşmənin dövrələnməsini, o cümlədən havadan, öndən, cinahlardan və ərxaдан zərbələrin endirilməsini, düşmən qüvvələrinin parçalanmasını və hissələrlə məhv edilməsini təmin etsin. Hücum qüvvə-

Ardı var...
Səməndər MƏMMƏDOV
Hərbi ekspert